

*Савченко Владлена Олегівна,
ад'юнкт кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ*

ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ, НЕ
ПОВ'ЯЗАНОГО З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ

Забезпечення виконання кримінального покарання є одним з найважливіших елементів кримінально-правової боротьби із злочинністю. Без реального виконання покарання взагалі неможливе досягнення його

мети, передбаченої в ст. 50 КК України. Крім цього, належна реалізація призначеного вироком суду покарання є важливою умовою забезпечення ефективної роботи системи правоохоронних органів України. Поряд з процесуальними та організаційними засобами, які покликані гарантувати у відповідності з діючим законодавством своєчасне виконання покарання, не менше значення має належна регламентація відповідальності за ухилення від покарання, в тому числі і не пов'язаного з позбавленням волі. Саме тому, для досягнення мети покарання, підвищення його ролі, як засобу протидії ухилення від його відбування потрібна чітка та логічно-послідовна кримінально-правова регламентація, яка забезпечуватиме реальну можливість реалізації принципів невідворотності кримінальної відповідальності та покарання. Крім цього важливість дослідження наведеної проблематики обумовлюється і з позиції техніко-юридичного конструювання законодавства, оскільки в процесі його генезису, види та засоби диференціації відповідальності змінювалися та вдосконалювалися.

Викладене свідчить, що проблемні питання пов'язані з кримінальною відповідальністю за ухилення від покарання не пов'язаного з позбавленням волі потребують окремого, ґрунтовного монографічного дослідження. Слід зауважити, що на даний час у вітчизняній науці відсутні комплексні монографічні дослідження, присвячені питанням кримінальної відповідальності за ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі.

Безумовно, обрана тема наукового пошуку в цілому пов'язана із злочинами проти правосуддя. І якщо питанням кримінально-правової протидії злочинам проти правосуддя присвячено значну кількість теоретичних досліджень, то теоретичні розробки, що стосуються положень про кримінальну відповідальність за ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі залишаються поза увагою наукової спільноти або досліджуються фрагментарно в межах окремих підрозділів відповідних наукових досліджень. В більшій мірі це пов'язано з тим, що власне рамках окремої статті, кримінальна відповідальність за ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням була представлена лише з прийняттям КК України 2001 р. До цього часу більшість відповідних наукових праць, зокрема радянського періоду, зводилися до вивчення конкретного покарання не пов'язаного з позбавленням волі. Це обумовлено особливістю конструкції КК України 1960 р., відповідно до якої зміст покарання, а також особливості відповідальності за ухилення від його відбування були визначені в рамках однієї статті.

Слід зауважити, що незважаючи на наявність окремих кримінологічних та кримінально-правових досліджень відповідальності за ухилення від відбування покарань не пов'язаних з позбавленням волі, значних позитивних зрушень у кримінально-правовій охороні відповідних суспільних відносин за останні роки нажалі не відбулося. За даними офіційної статистики МВС України (2009-2012 рр.) та Генеральної прокуратури України (2013-2014 рр.)

зберігається стійка тенденція до збільшення випадків ухилення від відбування покарань не пов'язаних з позбавленням волі. Так, протягом: 2009 р. порушено 1304 кримінальні справи за злочин передбачений ст. 389 КК України; 2010 р. - 1610; 2011 р. - 1773; 2012 р. - 1855. Упродовж 2013 р. зареєстровано 3007 кримінальних проваджень за ст. 289 КК України. За 10 місяців 2014 р. - 2218. У порівнянні з цим за статистичними даними Державної пенітенціарної служби України кількість осіб, які зокрема відбували покарання у вигляді: а) громадських робіт у 2010 р. - 16049, 2011 р. - 18953, 2012 р. - 23070, 2013 р. - 20548, за 6 місяців 2014 - 12770; б) виправних робіт у 2010 р. - 7144, 2011 р. - 6479, 2012 р. - 5631, 2013 р. - 5248, за 6 місяців 2014 - 3414; в) заборони обіймати певні посади у 2010 р. - 15333, 2011 р. - 17087, 2012 р. - 16996, 2013 р. - 16071, за 6 місяців 2014 - 11639.

Вважаємо, що для ефективної протидії випадкам ухилення від відбування покарань не пов'язаних з позбавленням волі, потребують комплексного вирішення питання відповідальності за відповідні діяння. Зокрема, не розробленими у науковому плані залишаються питання щодо: змісту ухилення від відбування покарань; факторів, що визначають соціальну зумовленість відповідальності за ухилення від відбування покарань не пов'язаних з позбавленням волі; методології наукового пізнання обраної нами проблематики; генезису кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарань; особливостей кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання не пов'язаного з позбавленням волі за законодавством зарубіжних країн; розуміння об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину передбаченого ст. 389 КК України; особливостей кваліфікації аналізованого складу та відмежування його від суміжних посягань; є) покарання за досліджувані суспільно небезпечні діяння.

В межах цього, досить дискусійними є питання щодо: доцільності існування окремої кримінально-правової норми, що визначає ухилення від відбування покарання, як окремий склад злочину; перспектив удосконалення назви ст. 389 КК України; структури суспільних відносин, які є об'єктом досліджуваного злочину; розширення чи звуження змісту об'єктивної сторони, за рахунок перегляду кола покарань не пов'язаних з позбавленням волі, від відбування яких ухиляється; конкретизації можливих способів ухилення від відбування покарання та моменту закінчення злочину; змісту умислу, як ознаки суб'єктивної сторони ухилення від відбування покарання; кваліфікації випадків ухилення вчиненого за попередньою змовою та службовою особою; можливості визнання ухилення підставою призначення більш суворого покарання в межах санкції за якою особа була засуджена.

Севрук Володимир Генадійович,

*в. о. наукового співробітника відділу організації науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук*

Павленко Сергій Олексійович

*в. о. наукового співробітника відділу організації науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук*

ПРОБАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА УВ'ЯЗНЕННЮ НЕПОВНОЛІТНІХ

Останнім часом кримінально-виконавчі правовідносини стали однією з основних тем для проведення досліджень і реформування. Усе більше уваги науковці приділяють з'ясуванню мети покарання та кримінально-виконавчої діяльності. Особливо важливим стає визначення мети та алгоритму діяльності з виконання покарань відносно неповнолітніх. Обумовлено це тим, що молодь є майбутнім держави і від того, як держава ставиться до молоді, залежить, власно кажучи, майбутнє держави [1].

Особливості виконання покарання у виді позбавлення волі неповнолітніми передбачено у главі 21 Кримінально-виконавчого кодексу України. У ній йдеться про матеріально-побутові умови, режимні вимоги до засуджених, специфіку побудови установ для неповнолітніх, додаткові гарантії при їх звільненні та деякі положення про їх соціальну адаптацію до умов вільного життя.

Неповнолітні відбувають покарання у виді позбавлення волі у спеціальних виховних колоніях, що відрізняються від колоній для дорослих перш за все ступенем ізоляції. Ці колонії не мають поділу за рівнями безпеки, в них більш доступні поліпшені умови тримання. Основними особливостями виховних колоній, які відрізняють їх від будь-яких інших установ та вказують на виховний характер діяльності є: більш м'який і лояльний режим тримання, прояв якого полягає в тому, що для таких засуджених передбачені більш комфортні умови тримання, підвищенні норми харчування, більші можливості для заняття спортом, участі в інших заходах; можливості щодо навчання засуджених неповнолітніх; специфічні умови їх праці, передбачені законодавством про працю; заборона застосовувати до них спеціальні засоби безпеки й накладати деякі дисциплінарні стягнення; обмеження вживання деяких заходів щодо неповнолітніх (переміщення без супроводу, слідування до місця вибуття при звільненні засудженого, переведення неповнолітніх в інші колонії та ін.); більші можливості щодо звільнення й дострокового звільнення засуджених неповнолітніх; поступове привчання до умов життя на волі (існування дільниць соціальної адаптації), до якої засуджений попадає майже автоматично коли до закінчення встановленого строку відбування покарання або до дати застосування можливого умовно-

дострокового звільнення від відбування покарання залишається не більше шести місяців.

Намагання зробити процес відбування покарання такими особами максимально наближеним до виховного процесу відбувається й у заходах заохочення. За сумлінну поведінку і ставлення до праці й навчання, активну участь у роботі самодіяльних організацій і виховних заходах до засуджених неповнолітніх можуть застосовуватися додаткові заохочення, серед яких надання права: а) відвідати культурно-видовищні і спортивні заходи за межами виховної колонії в супроводі працівників колонії; б) виходу за межі виховної колонії в супроводі батьків чи інших близьких родичів. Такі заходи, безумовно, є позитивними, спрямованими на подальшу соціалізацію неповнолітнього.

І все ж таки, незважаючи на всю роботу, стан справ з виховання та ресоціалізацією засуджених неповнолітніх залишається на низькому рівні. Ні для кого не секрет, що цілі, які стоять перед покаранням та кримінально-виконавчою діяльністю відносно засуджених неповнолітніх, реалізуються не часто. Практика свідчить, що серед засуджених неповнолітніх рецидив складає майже 60 %. Тобто виховні колонії фактично є «кузнею кадрів» для кримінального світу. Тому доцільно погодитись з думкою, що злочини вчиняються у суспільстві, той боротися зі злочинністю, у переважній більшості, потрібно у рамках суспільства [2, с. 2].

Як відомо, нині в усьому світі ставиться під сумнів доцільність покарання у виді позбавлення волі, яке проіснувало як інновація протягом двох століть, виявило свою неефективність. Світове співтовариство зійшлося на думці про необхідність скорочення сфери застосування покарання у виді позбавлення волі та розширення практики застосування альтернативних покарань. Цьому процесу сприяло багато чинників, пов'язаних як із загальним процесом гуманізації державної політики демократичних країн у кримінально-правовій сфері, так із аналізом стану злочинності та неефективності судової практики застосування репресивних видів покарань, пов'язаних з позбавленням волі [3].

На сучасному етапі альтернативні санкції знайшли своє відбиття у резолюціях, затверджених концепціях і рішеннях міжнародних симпозіумів та конгресів ООН з питань попередження злочинності, поведіння з засудженими, застосування альтернативних ув'язненню покарань тощо [2, с. 194].

У більшості країн Західної Європи вже давно застосовуються не в'язничні та альтернативні види покарань. Одним із найпоширеніших за кордоном видів альтернативних покарань і є пробація. Перевагою пробації є не лише гуманність системи правосуддя, але й соціально-економічна доцільність. Так, за рахунок залишення правопорушника у суспільстві збільшуються шанси його успішного виправлення, збереження корисних соціальних зв'язків (створення сім'ї), роботи (економіка країни, компенсація

шкоди потерпілим), уникнення негативного впливу кримінального середовища інших засуджених у в'язницях (правопорядок).

Таким чином, введення інституту пробації в Україні стане наступним кроком на шляху приведення чинного законодавства в сфері виконання покарань у відповідність до міжнародних стандартів [4], сприятиме гуманізації покарання, дозволить більш диференційовано підходити до кожної конкретної справи, реалізуючи на практиці принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності і покарання.

Список використаних джерел:

1. Романов М. В. Особливості відбування покарання у виді позбавлення волі засудженим неповнолітнім / М. В. Романов [Електронний ресурс]. - Режим доступу : nauka.jur-academy.kharkov.ua/.../Romanov.pdf.
2. Богатирьова О. І. Служба пробації як аналог кримінально-виконавчої інспекції: Монографії. - К. : «МП Леся», 2012. - 320 с.
3. Халимон С. І. Запобігання злочинам серед осіб, які перебувають на обліку в кримінально-виконавчій інспекції : дис. ... кандидата юрид. наук. 12.00.08 / Халимон Сергій Іванович. - Дніпропетровськ, 2008. - 254 с.
4. Дубінчина О. М. Пробація в Україні / О. М. Дубінчина [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [БІР://^m^m^lex-1te.com.ua^o=III_ag1;1cle&M=887](http://byr.lex-1te.com.ua/o=III_ag1;1cle&M=887).